

NOTA DESPRE UN TEZAU DE MONEDE ROMANE IMPERIALE DIN SECOLUL AL III-LEA DESCOPERIT ÎN MOLDOVA DE JOS

de BUCUR MITREA și GHEORGHE CONSTANTINESCU

În anul 1955 s-a descoperit în orașul Focșani, cu ocazia unor lucrări într-o grădină de pe strada Gherghiesă nr. 15, un tezaur de monede romane imperiale. Din această descoperire au putut fi recuperate 66 exemplare. O primă mențiune în legătură cu acest tezaur a fost dată de doi cercetători locali, Gh. Constantinescu și H. Boos, *SCN*, 1, 1957, p. 470, 4. Împrejurările, condițiile, precum și ori ce alte amănunte în legătură cu această aflare, ne-au rămas, cel puțin, pentru moment, necunoscute.

Monedele găsite se eșalonează cronologic, începând din secolul al II-lea cu Antonius Pius și se încheie cu cele emise de Trebonianus Gallus și Volusianus (anii 251—253).

Prin natura lui, documentul nostru monetar, reflectă pentru prima oară pe teritoriul Moldovei, structura circulației monetare romane imperiale de la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al III-lea al e.n. El ridică o serie de probleme de natură numismatică, precum și altele de natură istorică. La o parte din fiecare categorie de probleme vom încerca să răspundem în cele ce urmează.

Din grupul de probleme de natură numismatică ne vom opri asupra câtorva aspecte privind monedele din secolul al II-lea rămase în circulație și pe la jumătatea secolului al III-lea, apoi nominalurile care circulau în acest răstimp și în ce proporții, monetăriile care le-au emis, gradul lor de uzare prin folosire.

Pentru a putea urmări modul în care eșalonează pe împărați și numeric monedele din tezaurul nostru, am întocmit o diagramă (fig. 1), precum și tabelul de mai jos, la care am adăugat o coloană în care este notat procentul cu care este creditat fiecare împărat față de totalul numeralului.

Nr. crt.	Numele împăratului	Numărul monedelor	Procentul
1.	Antoninus Pius	1	1,51
2.	Caracalla	1	1,51

3.	Elagabal	2	3,03
4.	Severus Alexander	2	3,03
5.	Maximinus Thrax	1	1,51
6.	Gordian III	16	24,24
7.	Filip Arabul	19	28,78
8.	Traianus Decius	4	6,06
9.	Trebonianus Gallus și Volusianus	20	30,30
Total		66	99,97 %

Tezaurul de la Focșani, așa cum el figurează în tabelul de mai sus, ilustrează așa cum am amintit deja, situația monedei romane aflate în circulație la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al treilea. Și constatările se impun de la sine. Din secolul al II-lea avem o singură monedă de la Antoninus Pius, ceea ce reprezintă abia 1,51% din totalul tezaurului. Ea este mult tocită de îndelungata folosire în procesul circulației. Este vorba de un rest, rămas datorită titlului superior al argintului din care este confecționată.

De la împărații anteriori lui Gordian al III-lea, adică pentru o perioadă de peste 30 de ani, depozitul nostru abia dacă poate înregistra șase exemplare. Totul arată că ne aflăm într-o altă etapă, care începe cu Gordian al III-lea. Aceasta înseamnă că perioada de acumulare a putut începe abia în timpul acestui împărat, și a continuat apoi sub cei următori, care apar cu un procentaj crescând, culminând cu Trebonianus Gallus, sub care tezaurul a fost ascuns sau pierdut.

Din punctul de vedere al nominalului avem de înregistrat două categorii de monede : denari și antoniani.

Primii din ei, denarii, în total șase la număr, reprezentând circa 9% din total, au fost emiși de Antoninus Pius, Caracalla, Elagabal, Severus Alexander și Maximinus Thrax, toți cu câte un singur exemplar, în afară de Severus, care apare cu două exemplare. Dar aceste nominaluri și-au încheiat cariera, timpul circulației lor a trecut. Un alt nominal s-a impus o dată cu domnia lui Gordian. Este vorba de antoninian, care apare în tezaur în 60 de exemplare, ceea ce constituie peste 90% din total. Deci în „barbaricum“ la populațiile locale și cele aflate în migrație, la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al III-lea nu se mai afla denarul roman cu un înalt titlu de argint din secolul al II-lea, ci antoninianul, cu un titlu mult scăzut și pe cale de a scădea tot mai mult.

Atelierele în care au fost bătute monedele din tezaurul nostru sînt cele obișnuite : cel al orașului Roma, care domină cu autoritate, la care se adaugă cu câteva exemplare, (9), ce au fost monetizate în atelierele din Orient, în special la Antiohia.

Ponderea denarilor din tezaur este scăzută față de greutatea normală, din cauza îndelungatei rămîneri în circulație. Cea a antoninianilor este în continuă scădere sub diferiți împărați din cauza crizei.

În general, starea de conservare a monedelor este bună, iar pentru cele din vremea lui Gordian și pînă la Trebonianus Gallus, la cele mai

multe chiar foarte bună. Reținem în special faptul că cele ale ultimului împărat, Trebonianus Gallus, așa cum am notat și în Inventarul tezaurului, ele sînt toate în foarte bună stare și sînt necirculate. Această constatare își are importanța sa. Ea ne arată că îngroparea s-a produs în timpul acestui ultim împărat. Și cu aceasta ne apropiem de concluziile de natură istorică pe care îngroparea acestui tezaur le ridică.

Pe plan istoric local avem de înregistrat puternicele lupte duse de populațiile getice sprijinite și de forțe locale, care încearcă să străpungă dispozitivul roman de apărare. Este cunoscută rezistența eroică depusă de împăratul roman Decius la Arbutus, în Moesia. Rezultatul a fost că succesorul lui la purpura imperială, Trebonianus Gallus, pentru a obține pacea cu populațiile gotice a trebuit să-i lase să se retragă cu toată pradă și în plus, să le acorde și subsidii bănești.

Sub acest aspect monedele celor doi împărați prezintă un caracter unitar ce se cere subliniat și cu această ocazie. Mai întii este vorba de o singură emisiune, atît la Trebonianus Gallus, cît și la Volusianus. În al doilea rînd, faptul că sînt necirculate, toate, atît ale primului, cît și cele ale celui de al doilea împărat, ne îndeamnă să vedem în aceste exemplare primele emisiuni, îndreptate către conducătorii goți și locali, pentru asigurarea chiar și temporară a păcii la Dunărea de Jos.

INVENTARUL TEZAURULUI

1. *Antoninus Pius (Faustina I)*
AR 3, 25 g, 17 mm. C. c. M. t.
BMC, 450 Coh², 124.
2. *Caracalla (Iulia Domna)*
AR 3,17 g, 19 mm. C. b. P. t.
RIC, 373 A, Roma, anii 211—217. Coh², 32.
3. *Elagabal*
Ant 4,71 g, 22 mm. C. sl.
RIC, 67, Roma, fără dată.
4. *Elagabal (Iulia Paula)*
AR 3,38 g, 19 mm. C. s. P. t.
RIC, 211, Antiohia, fără dată. Coh.², 6 var.
5. *Severus Alexander*
AR 2,90 g, 19 mm. C. sl., nt.
RIC, 32, Roma, anul 223. Coh.², 239.
6. *Același*
AR 2,74 g, 19 mm. C. b. P. t.
RIC, 215, Roma sau Antiohia, anii 228—231. Coh.², 560.
7. *Maximinus Thrax*
AR 2,72 g, 22 mm. C. f. b. P. t.
RIC, 7 A, Roma, anii 235—236. Coh.², 7.
8. *Gordian III*
Ant 4,40 g, 22 mm. C. b.
RIC, 70, Roma, anul 240. Coh.², 314.

9. *Același împărat*
Ant 4,10 g, 22 mm. C. s. P. t.
RIC, 83, Roma, anii 241—243. Coh. ², 41.
10. *Același*
Ant 4,01 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 83, Roma, anii 241—243.
11. *Același.*
Ant 3,90 g, 23 mm. C. b.
RIC, 85, Roma, anii 241—243, Coh. ², 115.
12. *Același*
Ant 4,65 g, 21 mm. C. b. P. t.
RIC, 86, Roma, anii 241—243. Coh. ², 121.
13. *Același*
Ant 4,12 g, 22 mm. C. b. P. t.
RIC, 88, Romæ, anii 241—243. Coh. ², 250.
14. *Același*
Ant 4,12 g, 22 mm. C. sl. P.t.
RIC, 92, Roma, anii 241—243. Coh. ², 253.
15. *Același*
Ant 3,87 g, 24 mm. C. sl. P. t.
RIC, 93, Roma, anii 241—243. Coh. ², 266.
16. *Același*
Ant 4,67 g, 22 mm. C.b.P.t.
RIC, 95, Roma, anii 241—243. Coh. ², 404.
17. *Același*
Ant 4,42 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 114, Roma, anii 243—244. Coh. ², 98.
18. *Același*
Ant 3,56 g, 25 mm. C. b. P. t.
RIC, 144, Roma, anii 243—244. Coh. ², 98 var.
19. *Același*
Ant 4,09 g, 23 mm. C. s. P. t.
RIC, 145, Roma, anii 243—244. Coh. ², 155.
20. *Același*
Ant 4,09 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 153, Roma, anii 243—244. Coh. ², 336.
21. *Același*
Ant 4,06 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 156, Roma, anii 243—244. Coh. ², 353.
22. *Gordian III*
Ant 4,95 g, 21 mm. C. b. P. t.
RIC, 213, Antichia, anii 242—244. Coh. ², 167.
23. *Același*
ANT 4,64 g, 21 mm. C. b. P. t.
RIC, 213, Antiohia, anii 242—244. Coh. ², 167.

24. *Filip Arabul*
Ant 4,23 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 29, Roma, anii 244—247. Coh. ², 32.
25. *Același*
Ant 3,82 g, 22 mm. C. sl.
RIC, 29, Roma, anii 244—247. Coh. ², 32.
26. *Același*
Ant 4,42 g, 22 mm. C. s.
RIC, 31, Roma, anii 244—247. Coh. ², 43.
27. *Același*
Ant 3,91 g, 24 mm. C. b. P. t.
RIC, 31, Roma, anii 244—247. Coh. ², 43.
28. *Același*
Ant 4,09 g, 21 mm. C. b. P. t.
RIC, 31, Roma, anii 244—247. Coh. ², 43.
29. *Același*
Ant 4,25 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 32 b, Roma, anii 244—247. Coh. ², 55.
30. *Același*
Ant 4,64 g, 24 mm. C. b. P. t.
RIC, 41, Roma, anii 244—247. Coh. ², 102.
31. *Același*
Ant 4,84 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 38 b, Roma, anii 244—247. Coh. ², 87.
32. *Filip Arabul*
Ant 3,75 g, 26 mm. C. b. P. t.
RIC, 27 b, Roma, fără dată. Coh. ², 9 var.
33. *Același*
Ant 4,16 g, 24 mm. C. b. P. t.
RIC, 47, Roma, fără dată Coh. ², 205.
34. *Același*
Ant 3,59 g, 24 mm. C. s. P. t.
RIC, 76, Antiohia, anul 247. Coh. ², 135.
35. *Același*
Ant 4,34 g, 21 mm. C. b. P. t.
RIC, 79, Antiohia, anul 249. Coh. ², 156.
36. *Același*
Ant 3,93 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 69, Antiohia, fără dată.
37. *Același*
Ant 4,13 g, 22 mm. C. b. P. t.
RIC, 77, Antiohia, fără dată. Coh. ², 134, var.
38. *Același*
Ant 3,87 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 85, Antiohia, fără dată.
39. *Filip Arabul (Otacilia Severa)*
Ant 4,41 g, 24 mm. C. b. P. t.
RIC, 54, Roma, anii 244—247. Coh. ², 14.

40. *Aceeși*
Ant 4,13 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 125 c, Roma, anii 246—248. Coh. ², 4.
41. *Aceeși*
Ant 3,55 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 125, c, Roma, anii 246—248. Coh. ², 4.
42. *Aceeși*
Ant 4,41 g, 22 mm.
RIC, 133, Antiohia, fără dată. Coh. ², 42.
43. *Traianus Decius*
Ant 3,75 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 21 b, Roma, anii 249—251. Coh. ², 86.
44. *Același*
Ant 2,98 g, 23 mm. C. b. P. t.
RIC, 21 b, Roma, anii 249—251. Coh. ², 86.
45. *Același*
Ant 3,52 g, 23 mm. C. s. P. t.
RIC, 7 c, Roma, anul 249 ? Coh. ², 111.
46. *Traianus Decius (Etruscilla)*
Ant 4,57 g, 21 mm. C. sl.
RIC, 59 b, Roma, fără dată. Coh. ², 19.
47. *Trebonianus Gallus*
Ant 4,75 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 33, Roma. anii 251—253. Coh. ², 37. (Rv. Felicitas Publica).
48. *Același*
Ant 4,24 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37. (Rv. Felicitas Publica, în câmp dr., o stea).
49. *Același*
Ant 3,53 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
50. *Același*
Ant 3,06 g, 23 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
51. *Același*
Ant 3,69 g, 23 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
52. *Același*
Ant 3,82 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
53. *Trebonianus Gallus*
Ant 2,92 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
54. *Același*
Ant 3,96 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.

55. *Același*
Ant 3,29 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
56. *Același*
Ant 3,48 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
57. *Același*
Ant 3,78 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
58. *Același*
Ant 3,18 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
59. *Același*
Ant 3,86 g, 23 mm. C. b.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
60. *Același*
Ant 3,43 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
61. *Același*
Ant 3,50 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
62. *Același*
Ant 3,71 g, 21 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
63. *Trebonianus Gallus*
Ant 3,60 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
64. *Același*
Ant 3,89 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 34, Roma, anii 251—253. Coh. ², 37.
65. *Volusianus*
Ant 4,21 g, 22 mm. C. f. b. Necirculat.
RIC, 168, Roma, anii 251—253. Coh. ², 25. (Tip rv. Concordia Augg).
66. *Același*
Ant 3,26 g, 22 mm. C. f. b.
RIC, 168, Roma, anii 251—253. Coh. ², 25.

PRESCURTĂRI

C.b.	Conservarea bună.
C.b.P.t.	Conservarea bună. Puțin tocit. /
C.f.b.P.t.	Conservarea foarte bună. Puțin tocit.
C.s.P.t.	Conservarea satisfăcătoare. Puțin tocit.
C.sl.	Conservarea slabă.
C.s.M.t.	Conservarea satisfăcătoare. Mult tocit.
C.sl.nt.	Conservarea slabă. Netocit.
C.sl.P.t.	Conservarea slabă. Puțin tocit.

NOTE SUR UN TRÉSOR DE MONNAIES ROMAINES IMPERIALES
DU III-e SIÈCLE DÉCOUVERT DANS LA MOLDAVIE INFÉRIEURE*Résumé*

Dans la ville de Focșani, de la Moldavie inférieure, on a découvert un trésor de 66 monnaies romaines imperiales. De ce trésor, six sont des deniers du II-e et de la première moitié du III-e siècle, tandis que le reste de 60, sont des antonianini, émis par des empereurs de Gordien à Trebonianus Gallus. (Cf. la Diagramme, fig. 1).

Les émissions monétaires de Trébonien, comme aussi celles de Volusien, sont chaque d'un même type. Ils sont presque fleurs de coin. Cela nous indique que sont des premières émissions monétaires de ces empereurs.

Leur présence dans la Moldavie est expliquée comme tribut payé à des Gothes, qui ont attaqué la Mésie Inférieure en 251.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Diagramme avec la répartition numérique des monnaies par empereurs.

1. Antoninus Pius
2. Caracalla
3. Elagabal
4. Severus Alexander
5. Maximinus Thrax
6. Gordien III
7. Philippe l'Arabe
8. Traianus Decius
9. Trebonianus Gallus et Volusianus

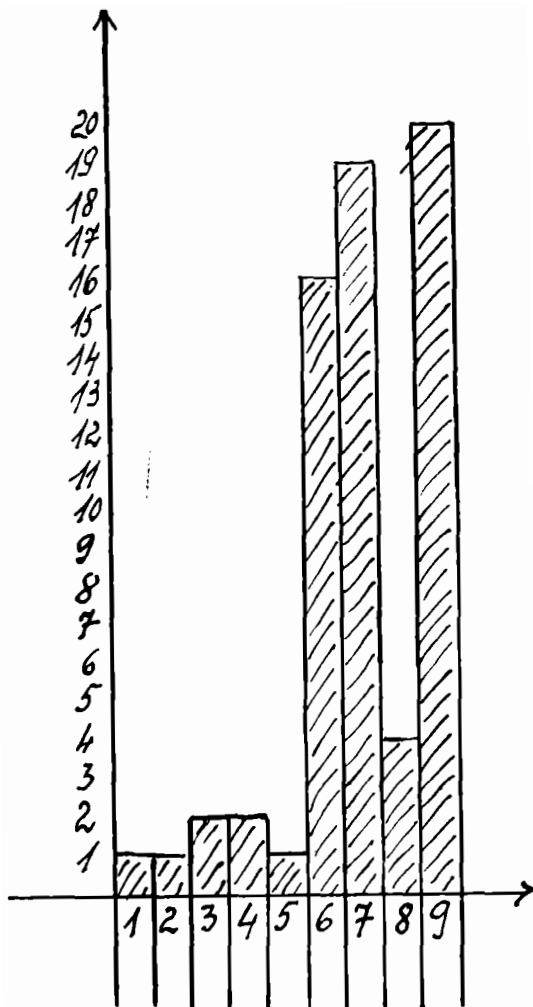

Fig. 1. Diagramă cu repartizarea numerică și pe împărați a monedelor din tezaur. 1. Antoninus Pius, 2. Caracalla, 3. Elagabal, 4. Severus Alexander, 5. Maximinus Thrax, 6. Gordian III, 7. Filip Arabul, 8. Traianus Decius, 9. Trebonianus Gallus și Volusianus.